

DOSYA/GÖZLEM VE GÖRÜŞLER**SAĞLIK ÇALIŞANLARININ SAĞLIĞI:
1999'DAN BUGÜNE VE GELECEĞE**

Sağlık Çalışanlarının Sağlığı 1. Ulusal Kongresi Başkanı Dr. Füsün Sayek'in Anısına

*Önder ERGÖNÜL**

Türkiye'de ilk kez, 1999 yılında Sağlık Çalışanları Sağlığı Ulusal Kongresi düzenlendi. Sevgili Füsün Sayek kongre başkanı, ben de kongre sekreterydim. Böyle bir kongre yapıyor olmaktan dolayı tüm düzenleme kurulu üyeleri heyecan duyuyorduk. Bu kongre ile akademik çalışmaların sonuçlarını pratik sorunlarımız için somutlaştırmak ve sağlık çalışanları için kazanımlar elde etmeyi umuyorduk. Akademik çalışmalar ile pratiğin buluşması bizleri heyecanlandırıyordu. Kongrelerin yarı turistik, yarı bilimsel bir içerik kazandığı ülkemizde, "Sağlık Çalışanlarının Sağlığı Kongresi" farklı bir motivasyon ve enerji ile düzenlenmişti. Bizler Füsün Abla'yı her zaman kongremiz öncesinde ve kongre sırasında bizlere verdiği enerji ile hatırlayacağız. Özellikle birinci kongremizi Füsün Abla'sız hatırlamak mümkün değil. Sağlık Çalışanlarının Sağlığı çalışmalarına yeniden bakarken, kaybettiğimiz bir başka değerimiz olan Danıştay denetçisi Musa Özdemir'i de anmalıyız. Bizlere sağlık çalışanlarının hukuksal kazanımları alanında sunduğu karşılıksız emeğinin anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

Sağlık çalışanlarının sağlığına dair sorunlar, 26-28 Kasım 1999'da Türkiye'de bir ulusal kongre kapsamında gündeme geliyordu. Kongre, Türk Tabipleri Birliği, Türk Dişhekimleri Birliği, Türk Eczacıları Birliği, Türk Veteriner Hekimleri Birliği, Türkiye Fizyoterapistler Derneği, Türk Diyetisyenler Derneği, Veteriner Hekimler Derneği, Veteriner Sağlık Teknisyenleri Derneği, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası, Genel-İş, Petrol-İş'in katılımıyla, üniversitelerden akademisyenlerin desteği ve Ankara Tabip Odası'nın kongre sekreterliği ile gerçekleştirildi.

Bugüne kadarki bilgilerimize göre bu kongre sadece Türkiye'de değil, dünyada da bir ilk olmuştur. Bu alandaki literatürlere bakarsak, Amerika Birleşik Devletleri'nde konuya ilginin 2000'li yıllardan sonra, hatta 2002 itibariyle başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Örneğin ABD'de, NIOSH (National Institute of Occupational Safety and Health, Ulusal Mesleki Güvenlik ve Sağlık Enstitüsü) bu alanda çalışmalarına 2003'ten sonra hız vermiş, konuyla ilgili çeşitli rehberler, açıklamalar hazırlamaya başlamıştır. Öyleyse, gerçekten bir açıdan kendimizi kutlamalıyız. Kendi ülkemizin sağlık çalışanlarının sağlığı sorunlarından yola çıkarak, dünyada da ilk olan bir şey yapmışız. Bir ilk yapmak için değil, sorunlarımızı çözmek için yola çıkmıştık ve çoğu zaman olduğu gibi yine iyi başlamışız.

Literatürde, daha önce "sağlık personeli" (health personnel) olarak geçen tanımlama, son yıllarda "sağlık çalışanı" (health care worker) olarak anılmaya başladı. Ülkemizde de, sağlık çalışanı sözcüğü artık daha rahat ve sık kullanılmaya başladı. Bu tanımlama, personel sözcüğüne göre, daha uygun ve sıcak. Çalışan yerine emekçi ya da işçi de denilebilir ama çalışan sözcüğünün daha geniş ve yapılan işler göz önüne alındığında daha kapsayıcı olduğunu düşünmekteyim. Kongremiz, "personel"den "çalışan"a geçişin öncüsü oldu. Bugün artık, "personel sağlığı" yerine "sağlık çalışanlarının sorunları" tanımı yaygın olarak kullanılmaktadır.

Yaklaşık 7 yıl önce önümüze koyduğumuz amaçlarla geline nokta karşılaştırmak hem bir görev, hem de gelecek perspektiflerini belirlemek için bir gerekliliktir. O dönemde kongrenin amaçları şöyle belirlenmişti:

- 1- Sağlık çalışanlarının sağlığı alanında dağınık bulunan akademik bilgi birikiminin paylaşılması,
- 2- Hukuksal açıdan neler yapılabileceğinin ortaya konması,

*Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji AD

3- Sağlık çalışanlarının sağlıklı işyeri birimlerinin oluşturulması için gerekli çalışmaların başlatılması.

Amaçlar gerçekleşti mi?

Belirtilen amaçlar doğrultusunda paneller, konferanslar ve grup çalışmaları yapıldı. Sözlü ve poster olmak üzere bildiriler sunuldu. Konuşmaların ve serbest bildirilerin özet metinlerinin yer aldığı kongre kitabı yayınlandı. Kongre kitabında yer alamayan kimi metinler, grup çalışmaları ve kapanış bildirisi Toplum ve Hekim dergisinin Kasım-Aralık 1999 sayısında yayımlandı. Kongreye 800 sağlık çalışanı katıldı. Kongrenin önemli bir özelliği katılımın ücretsiz olmasıydı. Finansmanı Türk Tabipleri Birliği ve Ankara Tabip Odası tarafından karşılandı. Genel-İş Genel Merkezi kongre kitaplarının basılmasında katkı sağladı.

Bu kongrede, katılım ücreti alınmadı. Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Morfoloji binasındaki konferans salonunu ücretsiz olarak sağlamıştı. Katılımcı ücreti olmadan, arada turizm firmaları bulunmadan yapılan bir kongre düzenlemesini ne kadar özlemiş olduğumuzu farketmiştik. Kongre, ucuza mal olmuştu. Ayrıca sıcak ve samimi bir atmosfer yakalamıştı. Herşeyden önemlisi de amacına hizmet etmeyi unutmayan bir kongreydi.

Sosyal bilimci akademisyenlerin katılımlarının sağlanması, "konuk konuşmacı" olarak değil, organik çalışmalar yapmak üzere hedeflenmişti. Bu amaçla grup çalışmaları düzenlendi. Kongremizde yabancı katılım bir kişi ile sınırlıydı. Yıllarını sağlık çalışanlarının sorunlarına vermiş olan, Danimarka'lı araştırmacı Dr. Klaus Stagis de kongremize katılarak ve güzel bir sunuş yaparak önemli bir destek vermişti. Dr. Stagis, kongrenin canlılığı karşısında çok heyecanlandığını ve motive olduğunu, geleceğe dair umutlandığını belirtmişti.

Yapılan birinci kongreden sonra çalışmalar kesintisiz olarak devam etti. Çalışmaların kongre sonrası sürekliliği de, az bulunur bir özellikti. Kongre düzenleme kurulu, sağlık çalışanları sağlıklı çalışma grubu (SÇS-ÇG) olarak çalışmalarını sürdürdü. Kongre sonrasında, konunun merkezi önemde olduğu açıkça ortaya çıkmış olduğundan, çalışma mekanı olarak, Ankara Tabip Odası yerine Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi'ne geçildi. TTB Merkez Konseyi komisyonu olarak çalışmak, konunun ne kadar önemli olduğunu gösterir. Bu grup, bireysel katılım temelinde ve isteyen herkesin katılımına açık olarak bir süre çalıştı. Grup, kongreden sonra bir web sayfası hazırladı, işyeri biriminin oluşturulması için hazırlanan taslak öneriyi geliştirdi, hukuk alanında bir komisyon oluşturarak somut kazanımlar için çalışmalar başlattı ve bu gelişmeleri sunmak üzere sağlık çalışanlarının örgütleriyle ortak toplantılar yaptı. Ben birinci kongreden sonra, bir yıl daha çalışma grubunun sekreterliğini yürüttüm, 2000 yılının Eylül ayı itibariyle yurt dışına gitmem nedeniyle aktif çalışmalara ara vermiş oldum. Grup bir yıl daha çalışmalarını devam ettirdi, 2001 yılında ikinci kongre düzenlendi. İkinci kongrenin mutfağında

yer almamış olsam da, gelişmeleri yakından takip ettim. İkinci kongre sonrasında çalışma grubunun motivasyonu iç tartışmalardan dolayı tükenmiş olmalı ki, grup çalışamaz olmuş ve nihayet TTB bünyesinden çıkmak durumunda kalmıştı. Grup daha sonra Sağlık Emekçileri Sendikası (SES) Ankara şubesinde çalışmalarını sürdürdü.

Birinci kongrede sıralanan hedeflerin, bugünden bakılarak değerlendirilmesi ilginç olacaktır. Birinci kongre olan 1999'dan sonra, yukarıda hedeflenenlerden ne kadar gerçekleştirilmiştir? Birinci kongre sonrasında SÇS-ÇG'nun önüne koyduğu hedefler ve bu hedefleri ne ölçüde gerçekleştirebildiğimizi şöyle özetlemek mümkün.

1-Sağlık çalışanlarının tüm örgütlerinin konuya dikkatlerinin çekilerek, bu alanda çalışmalar yapmaları için yardımcı olmak ve ortak çalışmalarını sürdürmek.

Konuya en çok ilgi gösteren ve destek veren kuruluş SES oldu. SES Ankara şubesi, çalışmaların sürdürülmesinde önemli bir destek verdi. Çalışmalar için mekan sağladı, grubun üretmekte olduğu çalışmalarını küçük broşürler halinde yayınlanmasını ve dağıtımını sağladı. Grup o dönemde, kan yoluyla bulaşan enfeksiyonlar, SARS ve bel ağrısı konularında broşürler çıkardı. Sağlık çalışanlarına seslenen en detaylı broşürler olduğunu belirtmek gerekir. Grup bu dönemde, düzenli toplanarak çalışmalarını sürdürdü, bazı hastanelerde çalışma grupları oluşturdu.

2-Açılan internet sayfasının etkin kullanımını sağlamak. Bu sayfa ile bireysel sorunu olan tüm sağlık çalışanlarının her türlü sorularına yanıt verebilmek amaçlanmıştı.

İnternet sayfamız, yine zamanına göre ileride bir girişimdi, çok anlamlıydı, ancak işlevsel olamadı. Sayfayı canlı tutamadık ve çekicilik yaratamadık.

3- Uluslararası gelişmeleri takip etmek. Bu alanda bilgi toplanması yanında, diğer ülkelerde benzer faaliyet gösteren kuruluşlarla ilişkiye geçmek gerekmektedir.

Bu alandaki yayınlar ve çalışmalar izlendi ama benzer kurum ve kuruluşlarla ilişki sağlanamadı. Ciddi bir koordinasyon ve mesaiye ihtiyaç bulunmaktadır.

4-İşyeri modelinin hayata geçebilmesi için ilk girişimleri başlatmak. Bu alanda bir model önerisi bulunmaktadır. Türk Tabipleri Birliği'nin daha önce Sağlık Bakanlığı'na sunmuş olduğu modeli ve deneyimi de göz önüne alarak yeni bir girişim yapılmalıdır.

Sağlık Bakanlığı, 2005 yılı sonunda Hastane Enfeksiyonlarına dair bir yönetmelik hazırladı ve yürürlüğe koydu. Bu gelişme, grubun faaliyetlerinin dışında gerçekleşti. Bu çerçevede, sağlık çalışanlarının enfeksiyon riskleri de, hastanelerdeki enfeksiyon kontrol komitelerinin sorumluluğunda tanımlandı. Ancak, bu yönetmelik, sağlık çalışanlarının diğer sorun ve risklerini kapsamamaktadır. Bu noktadan sonra yapılması gereken pek çok başlık

bulunmaktadır. Söz konusu komitelerin işlevselliği izlenmelidir.

5- Hukuksal kazanımlar için bir çerçeve çıkarılmıştır. Önümüzdeki dönemde somut adımların formüle edilmesi ve örgütlerin desteği ile ilk girişimlerin başlatılması gerekmektedir.

Somut bir kazanım sağlanamadı. Hedeflerin somutlanması hala önümüzde duran bir gereklilik. Örneğin, mesleksi HIV, hepatit B veya C olan kişinin tazminat hakkının sağlanması gibi somut hedefler belirlemek gerekli. Sağlık çalışanlarının, diğer çalışanlardan farklı olarak karşılaştıkları riskler sonucunda mağdur olanların tazmin edilmesi, hala kazanılması gereken bir mücadele alanıdır. Meslek örgütleri ve sendikalar, konuyu canlı tutmalı ve mücadele edilecek hukuksal yolu tanımlamalıdır. Son zamanlarda moda olan ve Türkçemize sızmış tabirle, "yol haritası" çıkarılmalı ve hedefler inceltilmelidir.

6- Kongrede gelen talepler üzerine, diğer illerde panel, sempozyum benzeri çalışmaların yapılması.

Yapılması en kolay aktivitelerden biri olmakla birlikte, illerimizden böyle bir talep gelmedi. Belki de illerimiz bu tür çalışmaları kendi olanakları ile çözümlenmiş olabilirler. Öyle olsa bile, merkezle bir bağlantı ve eşgüdüm eksikliği olduğu açıktır.

7- Diğer sağlık çalışanları örgütlerinin konuya ilgi duymalarının sağlanması, sağlık çalışanları için işyeri sağlık birimlerinin hayata geçirilmesi gibi hedefler doğrultusunda çalışmalar yapılacaktır.

İlgili meslek örgütleri arasında kongre süreci dışında, sürekli ve sağlıklı bir eşgüdüm sağlandığı söylenemez. Oysa, işyeri sağlık birimlerinin hayata geçirilmesi, başlangıçta önemli bir heyecan yaratmış ve ilgi uyandırmıştı. Bu birimlerin, idarelerle, hastane başhekimlikleriyle diyaloga girerek çalışması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu alanda TTB, sendikalar, SES ve başhekimliklerden beklenenlerin yeniden ve açık olarak tanımlanması gerekir.

8- Bu alanda yapılan bilimsel çalışmaların motive edilmesi gerekmektedir.

Son 7 yıllık süre içinde pek çok akademisyen bu konuda çalışma yürütmüştür. Ancak bu çalışmaların koordinasyonu ve bir araya getirilmesi sağlanamamıştır. Ayrıca, konunun kuru bir akademik faaliyet olarak değil, neden ve sonuç ilişkileri bağlamında ele alınması özendirilmelidir.

9- 2001 yılının Sonbahar aylarında ikinci ulusal kongre hazırlıklarına bir yıl öncesinden başlamak gerekmektedir. İkinci ulusal kongrenin duyurusu daha geniş yapılmalı,

katılım daha örgütlü olmalı, uluslararası katılım artırılmalıdır.

İkinci kongrede uluslararası katılım sağlanamamıştır. Katılım, birinci kongredeki benzer düzeyde kalmıştır.

Peki bu hedefler gerçekçi miydi? Bana kalırsa, hepsi de yapılabilir ve uygulanabilir hedeflerdi. En zor olanı ya da en zor görüneni, hukuksal kazanım sağlamaktı, bu zorluk halen geçerlidir.

Geleceğe Dair: Yapılanların üzerine nasıl bir tuğla?

Sadece Türkiye'de değil, dünyanın pek çok ülkesinde sağlık sorunları giderek artmakta ve halkın öncelikli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Sağlığa ayrılan pay ve devletin desteği tüm ülkelerde her geçen gün azalmakta ve yakın dönemde çözüm umudu görünmemektedir. Böyle bir ortamda, genel geçer lafların ötesinde birşeyler söyleyenlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Çalışanların ve halkın sağlığı için çalışacak, sorunları bilimsel tekniklerle saptayacak ve çözümler üretecek bir merkezin eksikliğini duyuyoruz.

1- Alan araştırmaları: Bu alanda sorunların çok daha iyi bir şekilde ortaya konulması için daha çok bilimsel araştırmaya ihtiyacımız var. Bu konuya meraklı, ilgili kişilerin desteklenerek, bu alanda çalışmaların yapılması teşvik edilmelidir.

2- Çalışanların eğitilmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla eğitim materyalleri hazırlanabilir, eğitimcilerin eğitimi sağlanabilir. Kaldı ki, Türk Tabipleri Birliği bu konuda çok deneyimli bir kurumdur.

3- İşyeri hekimliği uygulamalarının bir parçası olarak, hastanelerde sağlık çalışanlarının sağlığı'ndan sorumlu meslektaşlarımız için özel eğitimleri tasarlanabilir, yeni istihdam alanları yaratılabilir.

4- Sağlık çalışanlarının sağlığı başlığı, diğer çalışanların ve toplumun sağlık sorunlarından izole edilerek ele alınamaz. Bir sağlık çalışanı açısından bakıldığında, küçücük bir iğnenin batmasıyla başlayan süreç, "AIDS olacak mıyım, hepatit olacak mıyım?" korkusundan bir hak arama mücadelesine dönüşebilir. O nedenle, çalışanların hakları ve kazanımları çerçevesinde ele alınmalı ve topyekün mücadele edilmelidir.

Sağlık çalışanlarının sağlığı konusunda kongre düzenleme düşüncesinin arka planında, ülkemizde bir geleneği olan, kamucu sağlık anlayışının birikimi vardır. Amaçların pratiğe yansıtılması ve ideal bir kongre düzenleme isteği ve hatta ücretsiz katılım, kamucu sağlık anlayışının bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Bu birikim, ülkemize özgü dinamiklerin ürünü olarak serpilmiş, bize ait olan ve korunup kollanması gereken bir değerdir. Bugüne kadar emeği geçen herkesi saygı ve sevgiyle selamlayarak bitirmek istiyorum.